

ПРОФ. ДР БРАНКО Р. ЈОВАНОВИЋ¹
АСС ДРАГИША С. ВУЧЕНИЋ
УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ,
КАТЕДРА ЗА ПЕДАГОГИЈУ

СМИСАО И КАРАКТЕРИСТИКЕ ПЕДАГОШКИХ ПРИНЦИПА

У КОНЦЕПЦИЈИ ХУМАНИСТИЧКИ УСМЕРЕНОГ ВАСПИТАЊА²

САЖЕТАК. У раду се разматрају суштина, смисао, значај и карактеристике педагошких принципа у теорији и пракси хуманистички усмереног васпитања.

Аутор полази од становишта да педагошки принципи представљају круцијално обележје сваке концепције васпитања, као и да се свака концепција васпитања најпотпуније исказује у систему циљева и начела васпитне делатности.

Наглашена је потреба међусобне повезаности педагошких принципа и њихове доследне примене у процесу осмишљавања, реализовања, вредновања и усавршавања савремене васпитне делатности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: педагошки принципи, хуманистичка педагогија, васпитање, развој, систем.

¹ jovanovicffkm@gmail.com

² Рад је настао у оквиру реализације Пројекта Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција, број 47023 (2011-2014), чији је носилац Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, а који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

ОСНОВНА ПОЛАЗИШТА ХУМАНИСТИЧКЕ КОНЦЕПЦИЈЕ ВАСПИТАЊА

Почетком XX века снажан утицај на педагошку теорију имали су представници педоцентризма и концепције слободног васпитања Џ. Дјуи, В. Лај, М. Монтесори, Р. Штајнер и др. Они су пресудно утицали на даље теоријско утемељење и обogaћивање концепције хуманистичког васпитања. У другој половини XX века хуманистички оријентисана педагогија нашла је нова изворишта у учењима познатих психолога А. Маслово, К. Роџерса и Олпорта, као и у општој тенденцији савременог друштва ка хуманизацији, демократизацији и изградњи грађанског друштва (бројна документа светских и европских организација о људским и дејчим правима, миру, толеранцији, међусобном разумевању, развоју човекових потенцијала и др.). Под снажним утицајем К. Роџерса у васпитању су почеле да се конструишу и примењују принципи, методе и поступци васпитног рада који своју основу имају у психотерапији: прихватање детета, безусловна љубав, емпатија, педагошко-психолошка подршка и саветовање.

Хуманистичка концепција васпитања у одређивању циљева, садржаја, стратегије и технологије васпитног рада полази од следећих основних ставова:

- Васпитаник је уникална личност, што значи признавање његове непоновљивости, посебности и јединствености, и уважавање индивидуалности сваког посебног васпитаника, његових потенцијала, способности, искустава, вредности и схватања. Сагласно томе, нужна је реализација васпитног процеса који је максимално оријентисан на развој тих специфичних потенцијала односно особености сваког појединог васпитаника. Приоритет развоја личности садржан је у схватању индивидуалног развоја личности васпитаника, као водећег захтева и циља у наставном и васпитном процесу (Николић, Јовановић, 2013. стр. 013–232). У васпитању треба тежити остваривању склада између друштвених, персоналних, демократских и хуманистичких вредности у развоју личности.
- У погледу односа између развоја и васпитања полази се од оптимистичке тезе да се личност васпитањем и самоваспи-

тањем развија, еманципује, оплемењује, самореализује, саморазвија и усавршава своју аутентичност. Позиција васпитаника у васпитној делатности треба да буде субјетска. Васпитаник је мислећи, одговорни, креативни, стваралачки субјект, али и личност у развоју којој је потребна педагошка помоћ и подршка. У васпитању је нужно уважавати природност развоја васпитаника, као и разлике између природних потенцијала, искустава, способности и схватања с обзиром на пол, узраст и друге карактеристике васпитаника.

- У процесу васпитања треба успостављати односе, поштовања, уважавања, поверења и међусобне сарадње између васпитаника и васпитача. Ови односи треба да буду хуманизовани, демократски и партнерски. Улога васпитача у васпитању је од изузетног значаја и зато је веома важна његова педагошка оспособљеност, култура, компетенције и мотивисаност. Неопходно је јединствено деловање свих васпитних фактора.

СМИСАО, ЗНАЧАЈ И ПРЕГЛЕД СХВАТАЊА О ПЕДАГОШКИМ ПРИНЦИПИМА

Педагошки принципи се одређују као основне, полазне идеје или вредносне основе васпитања човека. Они одражавају ниво развоја друштва, његових потреба и захтева према реализацији циљева одговарајуће концепције васпитања. На тај начин педагошки принципи одређују стратегију, садржаје и методе васпитања, општу усмереност његовог остваривања и стил узајамног деловања субјеката васпитања.

Педагошки принципи, сликовито речено, представљају скелет, крвоток и нервни систем васпитне делатности. Као такви, они изражавају суштину, концепцију и особености васпитне делатности. Недовољно или недоследно уважавање педагошких начела урушава саме основе васпитне делатности и њену целисходност. Различита одређења педагошких принципа објашњавају се недовољном теоријском разјашњеношћу овог проблема, као и различитим схватањима суштине васпитања, односа васпитања и развоја, идеолошким и другим схватањима (Руска педагошка енциклопедија, 1999, 190–191).

На принципе васпитања одлучујући утицај имају: ниво развоја друштва и његови циљеви; цивилизацијска остварења на глобалном, регионалном, националном и локалном нивоу (социо-културни контекст у коме се одвија васпитна делатност); сазнања друштвено-хуманистичких и других наука са којима је педагогија повезана; педагошка теорија и сазнања; субјекти који учествују у васпитно процесу (специфичности, потенцијали, способности и др.).

Педагошки принципи представљају „мост” или „копчу” између педагошке теорије и непосредне васпитне праксе. Они у суштини изражавају дух и смисао одговарајуће концепције васпитања. У формулисању и теоријском заснивању педагошких начела нужно је узети у обзир њихову друштвену, психосоцијалну и психолошко физиолошку условљеност.

Као кључна педагошка категорија и обавезујући захтеви, педагошки принципи имају више међусобно повезаних функција: *усмеравалућу, интeгpативну, нормативну, корелативну и регулативну*. Они васпитну делатност треба да учине целовитом, интегралном, савременом, целисходном и ефикасном (Антонијевић, 2013, стр. 205).

Целисходност педагошких принципа упућује на јасно усмеравање васпитног процеса према унапред утврђеном циљу и задацима васпитног рада. Конкретније, то значи да све васпитне активности ваља бирати, комбиновати и остваривати у складу са унапред јасно сагледаним, осмишљеним и утврђеним циљевима. Није, дакле, довољно да се зна шта желимо да остваримо и да радимо, него и да се зна зашто је то важно, потребно или значајно, односно у чему је педагошки смисао и вредност конкретног садржаја, облика, метода или средстава васпитног рада.

Регулативна функција педагошких принципа огледа се у томе да се принципима регулишу (на одређени начин успостављају) одговарајући односи који владају у васпитању између појединих његових субјеката, чинилаца и сегмената, као и релација циљ – задаци – садржаји – облици – методе – средства васпитног рада.

Нормативна функција педагошких принципа одређује најважније норме понашања и улоге учесника у васпитном раду (професионалне, етичке, задатке, права, обавезе, дужности и др.). Истовремено, они регулишу и педагошке норме у погледу оптерећења ученика, психосоцијалних и материјално-техничких услова повољних за развој васпитаника, као и захтеве који треба да буду усклађени са узрасним и индивидуалним могућностима

васпитаника и специфичностима група и заједница васпитаника.

Корелативносћ и интeгративносћ педагошких принципа говори о неопходности функционалног повезивања васпитног рада на свим нивоима, између свих чинилаца васпитања и у свим васпитним ситуацијама и облицима. На тај начин постиже се одговарајућа интегративност, кохерентност и целовитост васпитног рада, његово јединство и континуитет, односно повезаност појединих елемената, сегмената, чинилаца и аспеката васпитног рада у систематичну, организовану и јединствену целину васпитног рада. Захваљујући уважавању педагошких начела васпитање се не препушта импровизацијама и деловању без педагошког смисла, норми и захтева.

Принципи нису хијерархијски постављени у смислу већег или мањег значаја појединих педагошких принципа. Зато се говори о систему педагошких принципа, чиме се истиче неопходност њихове међусобне повезаности и компатибилности. Они се међусобно прожимају, допуњују и садржајно обогаћују. Смисао, значај и специфичност педагошких принципа најбоље се уочавају и разумеју у њиховој јединственој теоријској основи.

Теорија васпитања поставља опште смернице за педагошко мишљење и деловање. На тај начин васпитач има општу васпитну инструкцију, педагошку оријентацију, ставове, захтеве и постулате који му помажу у осмишљавању одређених васпитних ситуација и решавању конкретних васпитних проблема и задатака. Међутим, васпитач мора самостално да промишља, осмишљава, процењује, пројектује и доноси педагошке одлуке узимајући у обзир опште и посебне педагошке принципе, конкретне циљеве васпитног рада и специфичности одређене педагошке ситуације и субјеката са којима ради, као и програма који реализује и проблема које решава. Васпитна делатност је веома комплексан, динамичан и дијалектичан процес са низом специфичних карактеристика. Свака индивидуа, свака група, одељење или колектив представља особен психосоцијални ентитет који има своје специфичне карактеристике, које нису непроменљиве.

Педагошки принципи не ограничавају васпитаче у реализацији васпитног рада. Напротив, педагошки принципи подразумевају и подстичу инвентивност, креативност и стваралаштво васпитача. У супротном, они би били педагошке догме. Педагошки принципи су основна полазишта за креирање васпитно-образовних и наставних програма, психо-социјалне климе у васпит-

но-образовним институцијама, успостављање хуманих и демократских односа између васпитача и васпитаника, примену савремене образовне и наставне технологије, израду уџбеника и дидактичких материјала и организовање свих видова педагошког рада.

Васпитачи морају непрекидно да критички преиспитују и евалуирају успешност своје делатности, али и да стваралачки трагају за новим ефикаснијим стратегијама, садржајима, облицима и методама васпитног рада. Нужно је да студиозно и креативно промишљају релације: циљеви – стратегије – садржаји и технологија васпитног рада у контексту социопсихолошког и радног окружења, специфичних карактеристика васпитаника са којима се реализује васпитна делатност.

Из великог броја педагошких принципа, који се мање или више разликују у својим називима, односно формулацијама, могу се по својој теоријској сродности формирати три групе принципа. Овде је реч првенствено о принципима о којима се расправља у педагошкој научној литератури руских и српских педагога крајем XX и почетком XXI века (Кривошенко, 2005, стр. 96).

Прва група принципа одређује основне и опште захтеве реализације васпитне делатности према циљу и садржајима васпитања, односно општи приступ према васпитању. Ова група принципа одређује општу концепцију хуманистичког васпитања у погледу његових циљева, садржаја и вредности којима треба да буде усмерено. У овој групи принципа доминантно место имају: принцип хуманистичке усмерености васпитања на развој личности; принцип усмерености васпитања на усвајање културе, вредности друштва и норми понашања и принцип повезаности васпитања са животом и радом.

Друга група принципа одређује захтеве према методама васпитања, технологији и техници педагошког деловања и васпитног рада. Ова група принципа обухвата принципе који имају специфични педагошки карактер. То су следећи принципи: принцип васпитања у активности; принцип васпитања са ослонцем на активност васпитаника; принцип повезивања и усклађивања педагошког руковођења са иницијативом и самоделатношћу васпитаника; принцип уважавања васпитаника у сагласности са захтевима према њему и принцип васпитања с ослонцем на позитивна својства васпитаника.

Трећа група принципа одређује социјалне и психолошке услове који су нужни за успешну реализацију васпитне делатности.

Ова група принципа има социо-психолошко утемељење. То су следећи принципи: принцип уважавања узрасних и индивидуалних особености воспитаника; принцип јединствених захтева воспитних чинилаца и принцип демократичности.

Концепције васпитања најчешће носе обележја времена у коме су настале и доживеле мањи или већи успех и популарност. Кершенштајнер с правом упозорава на ограничено важење педагошких принципа. Наиме, овај знаменити педагошки класик сматра да педагошки принципи имају своју важност и значење дотле док трају услови при којима су они формулисани (Кершенштајнер, 1939). У *Теорији образовања* Кершенштајнер веома студиозно разматра смисао и суштину следећих принципа „образовног поступка”: принцип тоталитета, принцип актуалитета, принцип ауторитета, принцип слободе, принцип активитета, принцип социјалитета и принцип индивидуалитета (Кершенштајнер, 1939, стр. 393–465), Овај аутор наглашава нужност функционалног јединства наведених принципа. Из самих назива ових принципа није тешко закључити да су неки од њих веома актуелни и значајни за савремени воспитни рад и да представљају веома значајно теоријско исходиште за одређивање и разматрање општих педагошких принципа хуманистички усмереног образовања.

Б. Ракић разматра следеће опште принципе воспитног рада: позитивне воспитне усмерености; јединства и складности васпитања; интеграције и диференцијације; задовољења основних и изведених потреба; разноврсности, богатства и интересантности; превентиве и перспективних линија; самоваспитања; паралелног дејства и племенитог такмичења (Ракић, 1976, стр. 147–157).

А. Вукасовић пише о следећим општим принципима воспитног рада: сврсисходности, активности, позитивне оријентације, многостраности, примерености, индивидуализације, социјализације, јединствености и доследности (Вукасовић, 1990, стр. 339–353).

Н. Трнавац објашњава смисао и суштину следећих општих начела воспитног рада: научне заснованости и позитивне воспитне усмерености; свесне активности; хуманости и демократичности; индивидуализације и социјализације и јединственог деловања свих чинилаца васпитања (Trnavac и Đorđević, 2007, стр. 114–125).

Н. Поткоњак и Н. Трнавац сматрају да су у савременој воспитној делатности кључна следећа начела воспитног рада: начело

уважавања личности васпитаника, начело личног уважавања васпитаника у процесу васпитања; начело многостраности васпитног рада; начело социјализације; начело целисходности (усмерености васпитања); начело организованости; начело уважавања педагошких сазнања и опредељења (Поткоњак и др., 1996, стр. 205–219).

Н. Сузић има доста оригиналан приступ у одређивању и разматрању општих педагошких принципа у односу на напред наведене ауторе. Он сматра да су за успешан васпитни рад веома значајни следећи принципи: ненасилне комуникације; поверења, алтруизма и емпатије; емоционалне уравнотежености, објективности и ангажованости (Сузић, 2005, стр. 415–427).

Р. Антонијевић образлаже смисао и суштину следећих шест општих принципа васпитања: научности, хуманости, социјализације, индивидуализације, активности и интеракције и интеграције (Антонијевић, 2013, 249–280).

Кукушин разматра суштину и карактеристике следећих педагошких начела у концепцији хуманистички заснованог и усмереног васпитања: хуманизма, културне саобразности, личносног функционисања, субјективне контроле, вере у могућности развоја васпитаника, сарадње васпитача и васпитаника и укључивање и ангажовање деце у значајне друштвене, интелектуалне, радне, уметничке, игровне активности (Кукушин, 2002, стр. 43–53).

ПРИНЦИП ХУМАНИСТИЧКЕ УСМЕРЕНОСТИ ВАСПИТАЊА НА РАЗВОЈ ЛИЧНОСТИ

Ово је кључни принцип хуманистичке концепције васпитања. Суштина овог принципа изражава се у полазишту да је главна вредност у васпитању човек, односно васпитаник и откривање и развој његових потенцијала и способности. Такав приступ у потпуности одговара општој усмерености система васпитања и образовања схваћеног у контексту његове развојне функције у савременом друштву.

Хуманост се схвата и као општи циљ развоја човека и друштва и као односи у друштву који су засновани на вредностима хуманизма. За васпитање и педагогију је веома значајно да се односи између васпитача и васпитаника, циљеви, садржаји, методе и облици васпитног рада заснивају на хуманистичким вредностима слободе, правде, демократије, међусобног уважавања, једнакости, солидарности, вере у човека и могућности његовог раз-

воја и саморазвоја, као и правилног сагледавања улоге и могућности васпитања у развоју човека.

Од васпитача се захтева да уместо традиционалних и ауторитарних метода васпитног рада своје васпитно деловање усмере на подстицање и развој свеукупних потенцијала личности васпитаника. Развој личности, образовање и настава се међусобно не супротстављају. Сваки облик васпитно-образовног рада има своје специфичне могућности у развоју васпитаника. Личност васпитаника је недељива, а улога васпитања у развоју личности је незаменљива.

Принцип хуманости односи се и на потребу сталног унапређивања услова у којима се остварује васпитна делатност а који се тичу хуманизације средине, односа, организације, облика и садржаја рада, социопсихолошке атмосфере као и оптимистичког приступа у васпитању. Овај приступ подразумева поверење у васпитанике који треба да се развијају у складу са својом индивидуалношћу и својим развојним специфичностима (Антонијевић, стр. 2013, 254).

Принцип хуманистичке усмерености васпитања на развој личности веома је повезан са педагошким принципима који се у педагошкој литератури могу сусрести под различитим називима а у суштини је реч о следећим принципима: уважавање личности васпитаника; индивидуализација и социјализација у васпитању; принцип активности васпитаника; принцип многостраности васпитног рада; принцип емпатије и алтруизма.

ПРИНЦИП УВАЖАВАЊА ЛИЧНОСТИ ВАСПИТАНИКА

Поштовање личности васпитаника значи поштовање његових права, особености, искуства, вредности, могућности, ограничења, даровитости и различитости, уважавање услова у којима они живе, и узрасних и персоналних карактеристика. У васпитању се мора уважавати достојанство и интегритет личности васпитаника и његово право на слободу мишљења, говора, изражавања и развоја. Насупрот одбацивању, потцењивању, игнорисању и дискриминацији, васпитачи морају изражавати оптимизам, поверење, емпатију и хуманост према својим васпитаницима, без обзира на њихове персоналне карактеристике и ниво успешности у одговарајућим активностима. Само на тај начин васпитаник неће имати осећај да је одбачен и занемарен, односно да се према њему не поступа правично. То је, уосталом, и први услов за ја-

чање самопоуздања васпитаника, формирање међусобног поверења и уважавања између васпитача и васпитаника, као и између самих васпитаника.

Уважавање васпитаника не значи долећивост, одсуство контроле и захтева. Позната је Макаренкова максима: „што више захтева, то више поштовања личности”. У васпитању се треба чувати безграничне слободе и сентиментализма. Уместо тога нужни су добро одмерени захтеви са максималним уважавањем личности. Правилни педагошки захтеви представљају истовремено и принцип и метод у васпитању. То претпоставља правилно одређивање норми, испуњавање правила понашања и радних задатака, поштовање друштвено-моралних норми и вредности. Односи између васпитача и васпитаника, као и односи у васпитним групама треба да се заснивају на основама хуманизма (слобода, једнакост, правда, уважавање, одговорност, поверење). Занемаривање етичких норми у васпитању значи најочигледније урушавање његовог смисла и значаја.

Принцип уважавања личности васпитаника веома је повезан са принципом васпитања са ослонцем на позитивна својства човека. Захтев да се васпитање ослања на позитивна својства човека заснован је на сазнању да у сваком човеку постоје одређена својства, црте карактера, навике, способности схватања на које се васпитач може ослонити да би се дошло до бољих резултата у васпитању и развоју те личности.

А. С. Макаренко је свој васпитни рад темељио на оптимистичкој хипотези о човековим могућностима и његовим тежњама да буде добар човек и достојан члан друштва коме припада. Према овом становишту, васпитачима се препоручује да васпитанике не треба стално корити, критиковати, осуђивати и кажњавати. Стална и неодмерена примена средстава методе спречавања и нарочито кажњавања руши самопоуздање васпитаника и смањује васпитно деловање, ауторитет и поверење у васпитача. С друге стране, педагошки је целисходно уочити и похвалити оно што је добро у схватањима или понашању васпитаника без обзира на њихову успешност у учењу, настави или извршавању других обавеза и задатака. Велика је педагошка погрешка непрекидно критиковати васпитаника, обезхрабрити га, примењивати репресивне дисциплинске мере или га игнорисати. Педагошки је много продуктивније приметити и похвалити труд и жењу васпитаника у покушајима да успешно обави неку активност или промени своје понашање, поступке или схваћања.

Сваки васпитаник има капацитет да у нечему буде успешан и сваки васпитаник жели да испољи своје способности и вештине како би задобио признање својих вршњака, родитеља и васпитача. Зато је неопходно да васпитачи стварају ситуације у којима сваки васпитаник може да испољи своја знања, способности, умења и позитивне црте своје личности или доживе искуство успеха. То снажно мотивише васпитанике и помаже им да стекну и ојачају своје самопоуздање или промене своје понашање које није у складу са општеприхваћеним нормама понашања.

Наука је проучила особености активности, психичких процеса и понашања младих на разним узрастним ступњевима. Узрасне особености васпитаника обавезују васпитаче и педагоге да правилно изаберу карактер комуницирања, садржаје, методе, поступке и средства васпитног рада за васпитанике различитих узраста.

Индивидуалне особености васпитаника такође захтевају уважавање у васпитању.

Васпитаници истог узраста разликују се, у мањој или већој мери у погледу развијености способности (интелектуалних, психомоторних, комуникативних, радних, креативних и др.), социјалног искуства, мотивације, нивоа спирације, темперамента, вољно-карактерних црта, оспособљености за самостални рад, вредности које преферирају, погледа на живот и др. Они се такође разликују у погледу развијености радних навика, способностима за учење, социометријском статусу, брзини реакција и др. Све ове разлике, односно карактеристике појединих васпитаника васпитач треба добро да упозна и да на основу тога програмира и реализује педагошки рад са њима (Поткоњак, 1996, 207). Познато је да различитим васпитаницима не одговарају на исти начин исте методе, поступци, средства васпитног рада, стил комуницирања и захтеви васпитача. Због тога се више препоручују и различите форме индивидуализованог васпитног рада са васпитаницима. Овде је важно нагласити да прекомерна индивидуализација васпитног рада на уштрб форми рада које треба да допринесу развијању просоцијалних вредности ученика може довести до формирања особина које се означавају као: индивидуализам, себичност, егоцентричност и понашања и схватања која игноришу хуманистичке вредности и обавезе и дужности појединца као члана заједница којима припада.

Овај принцип је повезан са принципима индивидуализације, социјализације, хуманости, многостраности васпитног рада и активности.

ПРИНЦИП ВАСПИТАЊА ПУТЕМ АКТИВНОСТИ

Личност се на прави начин може развијати само сопственом активношћу. У радним, игровним, друштвеним, уметничким, спортским, сазнајним, научним и другим активностима, човек задовољава своје различите егзистенцијалне и есенцијалне потребе и усавршава своје способности. Због тога васпитни рад треба да полази од основних и специфичних потреба и интересовања васпитаника. При томе треба имати на уму да се потребе и интересовања васпитаника са узрастом мењају, да постоји велики број потреба и интересовања, те да понуда различитих облика активности за васпитанике треба да буде усклађена са њиховим интересовањима и потребама.

Правилно педагошко организовање различитих облика активности основни је предуслов за њихово васпитно деловање. Многе ваннаставне активности педагошки је захтевније успешно организовати него саму наставу. Уопште, постоји једно погрешно уверење код наставника и школских колектива да је настава најважнији облик васпитно-образовног рада и да су сви други облици васпитно-образовног рада мање важни и колоквијални. Ово погрешно уверење довело је до схватања да су ненаставне активности саме по себи васпитне без обзира на педагошке квалитете њиховог реализовања. Њиховом студиозном осмишљавању, реализацији и вредновању у школама се поклања много мање пажње него што је то потребно. У васпитању нису довољне речи, предавања, разговори, саветовања и убеђивања. Васпитаници желе да буду ангажовани, да буду субјекти, да експериментишу, да проверавају, да пројектују, да глуме, да пишу, да обликују, да стварају, да се такмиче са собом и другима. У овим активностима васпитаници на очигледан и занимљив начин дубље и потпуније упознају природу, друштво, људски рад, културу, уметност, науку, технику, технологију, своје вршњаке и себе. Истовремено, они у овим активностима задовољавају своје различите потребе и интересовања, повезују теорију и праксу, усавршавају своје интелектуалне, радне, креативне и друге потенцијале. У заједничким активностима васпитаници се уче партнерском, групном и колективном раду, правилима и етици заједничког рада. У овим

активностима они могу да доживе и веома позитивне емоције (радост, узбуђење, задовољство), што богати њихов емотивни живот. Доживљај успеха у овим активностима јача њихово самопоуздање, самопоштовање и мотивацију (Илић, 2012, стр. 110). Настава, игра, рад, уметност, култура, природа и друштвени живот представљају неисцрпни извор за организовање најразличитијих видова активности васпитаника које веома благотворно делују на њихов свеукупни развој.

Активна сазнајна, радна, друштвена и друга активност васпитаника има педагошког смисла ако су они у ту делатност укључени целим својим бићем, слободно и добровољно а не само формално. То значи да за њих конкретна активност треба да има и лични значај и вредност. У таквим активностима они могу да задовоље своје специфичне индивидуалне и развојне потребе и интересовања, да развијају своје способности, доживљавају позитивне емоције; стичу нове вештине, знања и искуства, обогаћују социјалне контакте, јачају вољно-карактерне особине и др. Само тада је одговарајућа активност развијајућа и васпитно делује на развој личности васпитаника. Реч је о томе да сама делатност, активност у којој васпитаник учествује треба да буде ослоњена на „унутрашњи рад” (потребе, интересовања, жеље, емоције, мотиве, склоности). Ове активности треба да буду разноврсне и богате по својим облицима и садржајима и да имају васпитни потенцијал који обезбеђује развој одговарајућих аспеката личности. Оне морају бити организоване у складу са узрасним и индивидуалним специфичностима, потребама, интересовањима и склоностима васпитаника и довољно атрактивне да васпитаници са радошћу и задовољством учествују у њима. Активно лично ангажовање васпитаника подстиче процес саморазвоја, самоизграђивање, самоактуализација и самоваспитања личности.

Са овим принципом повезани су принципи индивидуализације и социјализације, повезаности и васпитања са животом и радом, актуалитета и принцип многостраности васпитног рада.

ПРИНЦИП ПОВЕЗАНОСТИ ВАСПИТАЊА СА ЖИВОТОМ И РАДОМ

Ово је традиционални педагошки принцип и један од основних захтева савременог васпитања на основу којег се одређују циљеви, садржаји и методика васпитног рада. У складу са овим принципом сви чиниоци васпитања се обавезују да поставе такве циљеве и реализују садржаје који проширују искуства васпитаника,

стицање потребних компетенција и успешну адаптацију васпитаника у животу. Усмереност васпитања на успешно „увођење” васпитаника у живот испољава се, на пример, у томе што се одговарајући циљеви, односно задаци васпитања, посебно образовања, формулишу у виду компетенција које код васпитаника треба развити. Посебно се потенцирају компетенције које се односе на успешно повезивање теорије и праксе, практичну примену усвојених правила и продукцију иновација, као и на стицање способности да се проналазе и критички користе одговарајуће информације; да ученици умеју реално да сагледају своју позицију у друштву, школи, колективу и другим животним околностима; да умеју да раде у групи и сарађују са другима; да знају да разрешавају конфликте и сл. Речју, васпитање треба да буде усмерено и на развој компетенција за успешан рад и живот васпитаника (Шишов и Кальней, 2000, стр. 83).

Овај принцип обавезује васпитаче да на наставним часовима, у ваннаставним активностима и другим васпитним и животним ситуацијама са васпитаницима разматрају за њих животну важна питања, посебно она која су у одређеном узрасту, средини и времену актуелна и у вези са којима васпитаници показују нарочито интересовање. При томе, битно је и да се успоставе везе између савремене стварности и историје; националне, регионалне, локалне и глобалне културе, стремљења и проблема. Свакодневни догађаји у свету, држави, локалној средини и непосредном окружењу представљају врло повољне прилике за њихово коришћење у васпитне сврхе.

Прицип повезаности васпитања са животом и радом утемељен је и у педагошким схватањима радне школе Г. Кешерштајнера, Дјуијеве концепције о повезаности школе и друштва, као и Макаренковом учењу о значају рада и колектива у васпитању младих. Овај принцип усмерен је и на превазилажење књишког духа школе и одвојености теорије и праксе. У практичним – реалним животним и радним активностима ученици на непосредан, очигледан и природан начин откривају, упознају и усвајају вредности које су повезане са радом и заједничким животом, стичу богато социјално и радно искуство, реалније сагледавају своју позицију у друштву и животу, откривају своје специфичне способности и усавршавају своје компетенције радног, друштвеног и животног карактера.

У складу са овим принципима Ж. Делор говори о неопходности образовања за знање, за рад, за заједнички живот и постојање

као четири основна стуба савременог образовања (Делор, 1996, 75-87). Васпитаници и васпитачи треба да схвате да се „не учи за школу него за живот”. Разуме се да хуманистичка концепција васпитања не фокусира своје циљеве само на „учење за живот”, али „учење за живот” и „учење у животу” сматра значајним циљем и васпитном стратегијом своје концепције.

Из овог принципа произилази нужност добро осмишљених и реализованих програма културне и јавне делатности школе, слободних ученичких активности, организовање различитих акција (радних, хуманитарних, еколошких, културних и сл), као и излета, посета, екскурзија, приредби и сл. (Јовановић и Радојевић, стр. 2012).

Породица, школа и други васпитни чиниоци дужни су да за васпитанике организују разноврсне делатности и да их укључују у рад и активности у складу са њиховим узрасним и индивидуалним могућностима. Укључивање васпитаника у различите облике радних активности мора имати, пре свега, васпитни смисао, значај, циљ и карактер. Дакле, васпитачи студиозно треба да промишљају целисходност ангажовања васпитаника у радним активностима. Поставља се питање који и какав рад одговара васпитаницима. Постоји рад у школској радионици у којој се ученици непосредно оспособљавају за будуће занимање, рад на самоопслуживању и сређивању школе, интерната, дома, друштвено-користан рад ученика, производни рад ученика као и друге бројне радне, културно-забавне, рекреативне и друштвене активности. Васпитачи треба да нађу педагошке одговоре на питања у којој мери треба ученике укључивати у све врсте наведених радних активности и како оптимално организовати рад у складу са техничко-технолошким, ергономским и педагошким захтевима.

У процесу рада могуће је остваривање не само циљева радног васпитања (развој одговарајућих знања, вештина и навика; развој спретности, прецизности, опажања, инвентивности, маште, дисциплине; упознавање савремених принципа организације рада; професионално информисање и професионална оријентација; повезивање теорије и праксе), већ и свих других компоненти васпитања (Јовановић, 2005, стр. 71-78).

ПРИНЦИП СКЛАДНОСТИ ПЕДАГОШКОГ РУКОВОЂЕЊА СА САМОСТАЛНОШЋУ
ВАСПИТАНИКА

Васпитање се по дефиницији појављује и као педагошко „управљање” активношћу воспитаника. Интеционалност, целисходност и организованост су кључне карактеристике васпитања.

Васпитач не сме препуштати случају развој интерперсоналних односа у одељењу, извршавање школских обавеза и поштовање утврђених норми понашања. Међутим, неопходно је наћи одговарајућу меру између педагошког управљања (руковођења) васпитача у процесу васпитања и аутономности, односно самосталности воспитаника, њихових група и колектива. Васпитачи су дужни да помажу воспитаницима у организацији активности као што су самоопслуживање, уређивање и оплемењивање простора, друштвено-корисни рад, забавно-рекреативне активности, посете, излети, приредбе, спортске активности, смотре, изложбе и сл. Иницијатива, креативност, стваралаштво и самосталност воспитаника могу да дођу до изражаја у активностима као што су самоуправљање – односно њихово учешће у организацији и регулисању сопственог живота у организацијама и заједницама којима припадају, различите врсте игара, културно-уметничке и радно-стваралачке активности.

У васпитном погледу веома су важне друштвене организације и органи ученичког самоуправљања, о чему су писали, између осталих, Кершенштајнер и Макаренко. Васпитачи треба да настоје да ученичко самоуправљање не буде формално. Формалног самоуправљања неће бити ако се код воспитаника развијају не само персонални интереси и циљеви, него и општедруштвени и колективни, ако је живот у васпитној институцији испуњен разноврсним и занимљивим активностима, догађајима и пословима у којима се истовремено ангажују васпитачи и воспитаници у складу са својим улогама и могућностима (Сластенин, 2003, стр. 35). Овде је битно нагласити да је нужно превазилазити ауторитарне односе које васпитачи успостављају са воспитаницима, као и односе које карактеришу стихијност, одсуство захтева, контроле и дисциплине. Превелика контрола гуши иницијативност, самосталност и креативност воспитаника. С друге стране, одсуство педагошког руковођења може да доведе до неорганизованости, недисциплине, неиспуњавање задатака, пада мотивације и преовладавања вредности супротних оним које је у васпитању потребно развијати. Савремена педагошка наука препоручује де-

мократски стил руковођења васпитним активностима у коме могу до пуног изражаја да дођу слобода, аутономност, одговорност, креативност и стваралаштво васпитаника, њихових група и заједница.

Овај принцип је повезан са принципима многостраности васпитног рада, активности, уважавања личности васпитаника, индивидуализације и социјализације.

ПРИНЦИП УСМЕРЕНОСТИ ВАСПИТАЊА НА УСВАЈАЊЕ КУЛТУРЕ, ВРЕДНОСТИ ДРУШТВА И НОРМИ ПОНАШАЊА

Код овог принципа се полази од становишта да човек постаје човеком само у процесу усвајања културе, вредности и норми друштва у коме живи. Овакво педагошко схватање је одавно утемељено. Новина је у томе да васпитање у савременим условима посебну пажњу обраћа на вредности у култури. Таква оријентација у теорији васпитања имплицира вредности (аксиолошки) приступ у одређивању циљева и садржаја васпитног рада. Овај принцип обавезује на студиозан избор друштвених вредности у одређивању циљева и садржаја васпитног рада. У савременим условима, у том смислу, потребно је осмислити и реализовати програме који се односе на: усвајање и развој општеприхваћених универзалних, хуманистичких, културних, образовних, грађанских и других вредности, усвајање националних културних вредности и развој националног и културног идентитета и развој мултикултуралних, мултиконфесионалних, мултиетничких и интеркултуралних вредности.

Остваривање горе наведених циљева представља вишеструко сложен васпитни процес због сложених друштвених, националних, политичких и других околности у којима се остварује васпитни рад. Међутим, то не сме да обесхрабри педагоге и васпитаче и спута њихове педагошке потенцијале у изналажењу оптималних садржаја и облика васпитног рада на овом плану.

Друга димензија принципа „јединства васпитања и културе” садржана је у сазнању да се личност не развија првенствено у тражењу своје „САМОСТИ” и самовредности, већ у интеракцији и хармонији, активном међуделовању са окружењем (од породице, школе и вршњака до „глобалнг села”). Личност се формира кроз посредовање културе, у ангажовању личности у свему што чини и представља вредност за друштво, као и у ангажовању у

активностима које за њу имају одговарајућу персоналну вредност.

И. С. Гесен сматра да личност постаје само кроз ангажовање изван непосредно важних егзистенцијалних потреба и задатака. Она се гради само стваралаштвом усмереним на остварење изван личних циљева односно остваривању циљева науке, уметности, права, религије, културе и сл. Он заступа становиште о индивидуалности и својеобразности личности која се испољава и образује као плод њене природне тежње да се остварује изван личних, егзистенцијалних циљева. (Гесен, 1995, стр. 73).

ПРИНЦИП ВАСПИТАЊА У КОЛЕКТИВУ И ЗА КОЛЕКТИВ

Човек је друштвено и морално биће. Он живи, ради и ствара и као припадник различитих друштвених група, заједница и колектива и усваја вредности и норме заједничког живота одговарајућег друштва. Живећи у друштву човек је дужан да уважава одговарајуће норме и вредности и хармонизује општедруштвене интересе, вредности и норме са својим личним. На овом плану друштвене-морално васпитање има незаменљиву улогу. Од васпитача се очекује да васпитанике организује у заједнички колектив у коме се односи заснивају на међусобном уважавању, разумевању, помоћи и поштовању заједнички утврђених норми и циљева (Борђевић, 2009, стр. 36).

Педагошки класици и све већи број савремених аутора сматрају да учешће васпитаника у животу и раду здравог, развијеног колектива изграђеног у школском одељењу (разреду) или васпитној групи представља моћно васпитно средство социјализације и усвајања вредности и норми заједничког живота и рада. Колектив одређеним условима може васпитно да делује на васпитаника. О томе је врло убедљиво писао А. С. Макаренко.

Васпитаници у колективу потпуније схватају своју позицију, дужности, обавезе и заједничке циљеве. Они у колективу уживају одговарајућу заштиту, сигурност и имају прилике да се искажу као његови вредни и одговорни чланови. У колективу се васпитаници уче договарању, другарству, пријатељству, одговорности, лојалности, међусобном уважавању, солидарности, колегијалности; доживљају радости заједничког успеха; проширују своја социјална искуства и уче се превазилажењу егоцентричних тенденција у схватањима и понашању.

Истраживања и пракса показују да се у школама недовољно пажње посвећује развијању колектива, усвајање социјалних вредности и поштовању права, дужности, одговорности и обавеза које васпитаници имају као ученици и чланови колектива у одељењу и школи. Због тога се не ретко сусрећу појаве у понашању и схатању ученика ко што су: недисциплина, егоизам, нетолеранција, завист, несолидарност, лицемерност, агресивност и неодговорност.

Овај принцип је веома повезан са принципима индивидуализације, социјализације, активности и многостраности васпитног рада.

ПРИНЦИП ЈЕДИНСТВЕНОГ ВАСПИТНОГ ДЕЛОВАЊА

На развој личности васпитаника делују бројни намерни и организовани васпитни чиниоци, као и бројни други чиниоци који немају првенствено васпитни карактер (социјално окружење, вршњаци, литература, религија, различите друштвене организације, обичаји, традиција, средства масовних медија и др.) Деловање наведених фактора често није јединствено и усклађено. То се неповољно одражава на целовити, свестрани, слободни и аутентични развој личности васпитаника.

Међутим, није само проблем у различитом деловању васпитних и других фактора развоја личности. Постоји велики проблем и у јединственом деловању васпитних фактора као што су васпитно-образовне организације, породица, друштвене, стручне, научне, културне, спортске и друге организације које окупљају младе. Између ових фактора често не постоји довољно сарадње, координације и јединства. Такве ситуације неповољно се одржавају на квалитет и успешност васпитног деловања, посебно на друштвено-морални развој и вредности које васпитаници треба да усвоје.

Принцип јединственог васпитног деловања захтева пуну међусобну сарадњу, координацију, јединство и складно деловање свих васпитних фактора. Овај захтев подразумева не само декларативну или начелну јединственост, него суштинско јединство и усклађено васпитно деловање које се обезбеђује преко јединствених циљева и задатака васпитања, захтева, садржаја и организационих облика васпитања (Вукасовић, 1990, 340).

Без обзира на специфичне циљеве и задатке породичног, школског или домског васпитања, општи циљ васпитања је исти

за све васпитне факторе васпитања. Они треба да, у складу са својим могућностима и специфичностима, реализују јединствени циљ васпитања. Разуме се, сваки васпитни фактор, у складу са својим специфичним могућностима има своје критеријуме у избору и примени одговарајуће стратегије и технологије васпитног рада. Сви елементи васпитног рада (циљеви, задаци, садржаји, методе, поступци, средства, програми) треба да буду тако одабрани и структурирани у стратегију и технологију васпитног рада да суштински доприносе и остваривању општег циља васпитања.

Јединствени захтеви према васпитаницима обавезују све васпитаче и родитеље да ти захтеви буду међусобно усклађени, правилно одмерени и објашњени. На самопоуздање, мотивацију и вредносне оријентације васпитаника веома се неповољно одражавају неусклађени захтеви према њима, што доводи до дезоријентације васпитаника и конфузије у избору и усвајању одговарајућих вредности.

Дакле, и унутар појединих васпитних чинилаца нужно је обезбедити јединствено васпитно деловање. На пример, у школи треба да постоји јединствено васпитно деловање између свих њених структуралних компоненти (наставе, слободних ученичких активности, одељенских заједница, друштвених и других организација), као и свих субјеката васпитне делатности (учитеља, наставника, разредних старешина, стручних сарадника и педагошког колектива школе у целини). Када су захтеви различитих васпитних фактора јединствени онда се они међусобно подпомажу и имају већу васпитну снагу деловања. У супротном случају они слабе капацитет васпитног деловања и као такви имају мањи васпитни ефекат.

Јединство организационих облика подразумева усклађивање дневног, недељног, месечног, кварталног и годишњег распореда живота, рада, активности, одмора, рекреације и забаве ученика између породице, школе, културних, стручних и других институција и организација у које је ученик укључен.

Јединствени захтеви и усклађеност васпитног деловања повољно се одржавају на свеукупни развој личности, јачање самопоуздања васпитаника и њихову самоактуализацију. Јединствено васпитно деловање чини васпитну делатност ефикаснијом и квалитетнијом а васпитанике подстиче и навикава на већи степен одговорности, дисциплине, рада, реда и самоорганизације.

УМЕСТО
ЗАКЉУЧКА

Описана свеукупност принципа васпитања представља систем основних захтева у процесу васпитања. Сви принципи су међусобно повезани, карактеришу општи поглед савремене науке на васпитање.

Неуважавање и/или недоследно и непотпуно уважавање педагошких начела васпитног рада нарушава и угрожава саму суштину, смисао, квалитет и целисходност васпитног рада и тако доприноси урушавању основа, вредности и уопште циљева хуманистички конципираног васпитања. Нема универзално важећих принципа који би важили за сва времена и у свим васпитним системима и концепцијама. Њихове формулације и садржаји, захтеви и постулати условљени су концепцијом васпитања која их промовише, положајем васпитаника у васпитању, схватањима односа појединаца – друштво, циљевима и вредностима садржаним у одговарајућим концепцијама васпитања, односно филозофским, етичким, друштвеним и психолошким основама васпитања.

- ЛИТЕРАТУРА
- Антонијевић, Р. (2013). *Општа педагогија*. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, Институт за педагогију и андрагогију.
- Vukasović, A. (1990). *Pedagogija*. Zagreb: „Zagreb”.
- Гессен, С. И. (1995), *Основы педагогики*, Москва, Школа-Пресс
- Greenspan, S. I., Benderly, B. L. (1997). *The growth of the mind and the longdered origins of infiligence Reading*. Massacchusetts: Perseus Books
- Дјуи Џ. (1970). *Васпитање и демократија*. Цетиње: Обод.
- Борђевић Б. и Борђевић Ј. (2009). *Савремени проблеми друштвено-моралној васпитања*. Нови Сад: Педагошко друштво Војводине / Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михајло Палов”.
- Делор Ж. (1999). *Образовање, скривена ризница*. Београд: Министарство просвете Републике Србије.
- Илић, М. (2012): *Методика грађанској образовања*. Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бања Луци, ЦИВИТАС БиХ, Образовни центар за демократију и љутска права.
- Јовановић, Б. (2005). *Школа и васпитање*. Београд: Едука.
- Јовановић, Б., Радојевић, Т. (2012). „Смисао, значај и реализација слободних ученичких активности у савременој школи”. У: С. Маринковић (ур.), *Настава и учење: циљеви, стандарди, исходи* (стр. 175–190), Ужице: Учитељски факултет.

Кершенштајнер, Г. (1939). *Теорија образовања*. Београд: Г. Кон.

Кукушин, В. С. (2002), Введение в педагогическую деятельность: (учеб. пособие для студентов пед. специальностей вузов). Ростов н/Д. *Ойшша йедајошша за сшуденше учшеелских факулшееша*, (Н. Поткоњак, ур.). Београд: Учительски факултет, Центар за усавршавање руководилица у образовању.

Lefrancois, G.R. (1994). *Psychology for Teaching*. Belmont, CS: Wadsworth Publishing company.

Макаренко А. С. (1957). *Изабране йедајошке расшраве*. Сарајево: ИП „В. Маслеша”.

Николић, Р. & Јовановић, Б. (2013): „Субјектска позиција ученика у концепцији хуманистичке наставе и васпитања”. Зборник радова са Научног скупа „Настава и учење - квалитет васпитно-образовног процеса”. Ужице.

Hofman Nemiroff Greta (1944), *Popular Educational theories of the 1960 and 1970 in Reconstructing Education, Toward a Pedagogy of Critical Humanism*. New York: Bergin and Garvey.

Rakić, В. Ђ. (1976). *Procesi i dinamizmi vaspitnog djelovanja*. Sarajevo: Svjetlost.

Российская педагогическая энциклопедия. (1999) - (гл. ред. В. В. Давыдов). Москва;

Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT-Centar.

Шишов, С. Е., Кальней, В. А. (2000), Школа: мониторинг качества образования, Москва: Педагогическое общество России.

BRANKO R. JOVANOVIĆ

DRAGIŠA VUČINIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY,
DEPARTMENT OF PEDAGOGY

SUMMARY

MEANING AND FEATURES OF THE PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF THE
HUMANISTIC EDUCATION³

This paper investigates the essence, meaning, importance, and features of pedagogical principles in the theory and practice of the humanistic education. The author's contention is that the pedagogical principles are crucial features of any educational approach. Furthermore, each educational approach is fully realized through a system of aims and conventions of the instruction.

Additionally, the paper emphasises the need for correlation of the pedagogical principles and their systematic implementation in the process of design, application, evaluation, and improvement of the modern education.

KEY WORDS: pedagogical principles, humanistic pedagogy, education, development, system.

³ Рад је примљен 31. октобра 2013, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. децембра 2013.